

FRI-116-1-LLH(S)-05

SYMEON'S GOLDEN AGE - THE SPIRIT OF ADVANCEMENT

Galina Lecheva

Principal Assist. Prof. PhD

Department of Philological Sciences, Silistra Branch, University of Ruse “Angel Kanchev”, phone: 086-821 521

e-mail: Glecheva@uni-ruse.bg

Abstract: European cultural studies in its publications and on the East and West, thinks and writes about medieval culture of the Balkans as Byzantine. Simeon ruler of a new type who wants to surround himself with educated boyars and to raise the prestige of the Bulgarian capital. Worship on Old Bulgarian provided by **прѣложениѣ кѣнигѣ** choice of Ptolemy II Philadelphus to the archetype of the Bulgarian ruler and the cult of the Seven Saints provide medieval foundation for the transformation of Preslav in the "Third Rome".

Key words: Symeon's Golden age, **прѣложениѣ кѣнигѣ**

СИМЕОНОВИЯТ „ЗЛАТЕН ВЕК“ - ДУХЪТ НА ВЪЗМОГВАНЕ

Резюме: Европейската културология, в нейните публикации и на Изток, и на Запад, мисли и пише за средновековната култура на Балканите като за византийска. Със събора на българската племенна аристокрация през 893 – 894 г. започва Славянското средновековно просвещение - **прѣложениѣ кѣнигѣ**. Създава се 300-томен корпус от книги, поражда се интерес към хуманитарните дялове. Така се раждат Симеоновите сборници - посветени на владетеля, поръчани и спонсорирани от него. Славянската средновековна мисъл никога не надхвърля Симеоновата епоха – монолитна, оптимистична, граматична, хуманистична, епоха на културен подем. Чрез Симеоновите сборници България получава необходимата култура за равностоен диалог с Византия и Рим.

Ключови думи: Симеонов „Златен век“, **прѣложениѣ кѣнигѣ**

ВЪВЕДЕНИЕ

Европейската културология, в нейните публикации и на Изток, и на Запад, мисли и пише за средновековната култура на Балканите като за византийска. Широко популярна е хипотезата на акад. Дмитрий Лихачов за “трансплантацията” на византийска култура на българска почва. Георги Гачев изгражда концепцията за ускорено-сгъстеното развитие на културата на Балканите под въздействието на субстратната византийска култура. В края на миналия век Надежда Драгова първа смело и аргументирано заявява, че след настаняването на славяните и прабългарите на Полуострова, балканската култура никога повече не е само византийска; византийската култура никога не е единствената форма на цивилизация на Балканите.

През този период политическата обстановка в Централна и Югоизточна Европа е изострена. Хан Борис подновява договорните отношения с Немското кралство. През 853 влиза в съюз с Великоморавия и френския крал Карл Плешиви срещу Людовик Немски. От

своя страна немците се съюзават с хърватите. България търпи военни поражения. Договорът с немците е възобновен и насочен срещу Великоморавия, която заплашвала българското влияние по средния Дунав.

Де факто княз Борис покръства народа си по политически причини. Намираща се между две християнски сили – Немското кралство и Византия, България не би могла да разчита, според Ив. Лазаров, на сигурен съюзник, докато е езическа държава. Според тогавашните етични норми неспазването на поети задължения и договори с езичници не се смятало за грях.

След потушаването на бунта на 52-мата боили срещу покръстването, княз Борис, който добре осъзнава, че покръстването обрича България да се върти в орбитата на византизма, започва действия за осигуряването на автокефална църква на България. За тази цел той решава да възобнови политическия си съюз с Немското кралство и се обръща към Рим за приобщаване на българската църква към папството.

На 13 .XI. 866г. към България потегля църковна мисия, начело с епископите Формоза Портуенски и Павел Популонски. В края на същия месец тя бива посрещната в столицата от Борис-Михаил. Настаняването ѝ в Плиска изостря и без това обтегнатите отношения Рим - Константинопол. Разпратата работи в полза на България и издига международния ѝ авторитет. В началото на 868г. папата отказва на Княза да назначи за архиепископ на България дякон Марин. Отношенията са замразени. И двете страни очакват поредния Вселенски събор.

На 5.X. 869г. в Цариград започва работата си **VIII-ят Вселенски събор**. Биват проведени 10 заседания. На последното – на 28.II.870г., когато трябва да се закрие събора, се явяват българските пратеници, които поставят въпроса за българската църква. На извънредно заседание на **4.III. 870г., чрез съборно решение, източните патриарси**, които притежават числено мнозинство, **дават на България архиепископ и автокефална църква**. Това решение окончателно приобщава българската страна към семейството на християнските народи, в кръга на византийската църковно-културна общност. Това е т.н. “малка схизма”. **РЕШЕНИЯТА НА ОСМИЯ ВСЕЛЕНСКИ СЪБОР СА ПОБЕДА ЗА БЪЛГАРСКАТА ДИПЛОМАЦИЯ**. Архиепископски център става столицата Плиска. Канонически българската църква е подчинена на Цариградската патриаршия, но това не означава, че патриархът може своеволно да се меси в нейните вътрешни работи.

В края на 893 год, началото на 894 год. се провежда СЪБОР НА БЪЛГАРСКАТА ПЛЕМЕННА АРИСТОКРАЦИЯ, известен като Преславски събор, който взима четири важни решения:

1. За княз е коронясан Симеон, третият син на Борис. Така е извършен де факто държавен преврат, чрез който Владимир – Расате е отстранен от престола, а с него и опитът за възвръщане на езичеството.

2. Столицата е преместена от Плиска (свързвана с езическите времена) в Преслав.

3. **ГРЪЦКОТО БОГОСЛУЖЕНИЕ Е ЗАМЕНЕНО СЪС СЛАВЯНСКО.**

Това решение довежда до замяна на византийското духовенство с българско и до избора на Климент Охридски за пръв “епископ на български език” и за “надзорник на третия дял на царството”, т.е. екзарх на Македония и Родопската област.

4. Започва процесът **ПРЪБЛОЖЕНИЕ КЪНИГЪ**, поставил началото на славянското средновековно просвещение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Старобългарската културна програма се формира окончателно при княз/цар Симеон (893г.-927г.) в неговия придворен книжовнически кръг в Преслав (края на IX и началото на X в.).

Избирането на архитипа Птолемей, владетел на египетската елинистична държава през III в. пр.н.е., е много показателно. Птолемиите превръщат столицата Александрия в уникален център за развитие на науката и изкуството на гръцки език. Птолеми I Филадельф (337-283 г. пр.н.е.) покровителства научните занимания в областта на математиката, астрономията,

медицината, също и – творците на изкуствата и създава Александрийския музей. А Птолемей II Филадельф (283-247 г. пр. н.е.) изгражда към музея прочутата Александрийска библиотека.

Най-важното съображение за отъждествяването на българския цар Симеон с египетските владетели е, че по време на Птолемей II Филадельф за богослужението на еврейската колония в Александрия, която е забравила свещения език, биват преведени на гръцки език библейските книги. Този превод е дело на 70 тълковници, известен с името **Septuginta**.

Във Византия по традиция и задължение християнските владетели имат като архетип Константин Велики. Симеон преднамерено търси друг образец, за да демонстрира независимост от византийския свят. В същата епоха, когато Константинопол е Новият Рим, българският владетел изгражда модела на своята столица Преслав като Нова Александрия. Така славянската писмена култура се схваща като нов етап в разширяването на универсалната християнска цивилизация, а не като продукт на локално византийската.

Как може да се обоснове такава претенция, щом старобългарските книги имат за основа гръцките? Обосновката намираме в убеждението на старобългарските книжовници, че съвременната им гръцка Библия е продукт на вековечни усъвършенствания. В полемичния трактат "За буквите" на Черноризец Храбър, написан в Преславската школа, се акцентира, че гръцкият текст на Писанието е плод на разпятие от Акила до Симах. С тези двама преводачи наистина са свързани двете тенденции на гръцкия библейски текст - преводът на Акила е от староеврейски от II в. и се оценява като буквалистичен; преводът на Симах също е от староеврейски, но се смята за „най-изискан по изказ“. Става ясно, че старобългарските книжовници от IX в. имат точна научна информация за етапите и състоянието на библейските книги във Византия и затова си позволяват подобно изборно отношение.

От друга страна, за основа на славянските книги Кирил и Методий избират Septuginta. (т.е. преводът, извършен от 70-те в Александрия) по редакция на презвитер Лукиан, която е официална не само за Цариградската, но и за Антиохийската църква. Septuginta се възприемала като универсална книга, а не като византийска. От нея са направени няколко латински превода (II-III в.), няколко египетски и коптски (III в.), етиопски (IV-V в.), готският превод на епископ Улфила (IV в.), на арменски и грузински (V в.), на арабски и др. За тях съвсем точно знае Константин Философ и ги изтъква на диспута във Венеция като аргумент да бъде създадено и славянско богослужение.

Този аспект, недооценяван днес, е благоприятствал силно за развитието на старобългарската културна програма, според която славянските богослужбени книги са нов израз на извършеното в Александрия преди 12 века. ОТКРИТО Е И БЪЛГАРСКО ПРЕДИМСТВО: Птолемейте са били езичници, а Симеон е по рождение християнин и сравняването му с тях е, както предупреждава старобългарския автор на похвалата, „не по вяра, а по рвение“.

По времето на Симеон се предприема обновление на всички старобългарски книги, включително и наследените от Кирил и Методий. За сега в тях са разкрити като нов момент замяната на ненужните гръцизми със старобългарски думи и обновяване на синонимите. Това дело медиавистите наричат ВТОРА РЕДАКЦИЯ НА СЛАВЯНСКИТЕ БОГОСЛУЖЕБНИ КНИГИ. Навярно, чрез тях се утвърждава окончателно и кирилската азбука, с която в България заменят глаголицата. Този редакционен труд, който още по-задълбочено славянизира книгите, се вписва в програмата "Нов Птолемей", защото тя се основава върху възгледа за многовековно и многоезично развитие на писмената човешка култура, познат ни от трактата „За буквите“ на Черноризец Храбър. Там в устояване на убеждението, че никой народ измежду класическите няма приоритет пред другите, се развива и идеята, че разпространението на Писанието на различни езици е всъщност процес на усъвършенстване. На възможния упрек, че Кирил не е „нагласил добре“ славянските книги, "понеже и сега още се нагласяват", преславският полемист припомня историята на гръцките преводи, различните им редакции, свързани с имената на Акил и Симах, от което проличава, че преславската редакция умишлено следва утвърденото от Симах направление.

Колко активно и осмислено е било самосъзнанието на княз Симеон като Нов Птолемей, проличава и от налагането на подобаваща иконография. Към края на второто десетилетие на X в. можем да отнесем осмислянето на култа към Светите Седмочисленици: Кирил и Методий и петима от учениците им – Горазд, Климент, Ангеларий, Наум и Сава. В агиографията и иконографията на седмочислениците се търси сакрализация на самочувствието, че сътвореното от Кирил и Методий, от Горазд и Ангеларий, на българска почва, е било усъвършенствано и довършено от Климент и Наум (а може би и Сава?). Съотнасянето на българския мит за Седмочислениците (в съпоставка и противопоставяне) на александрийските 70 мъже-преводачи на Писанието, свидетелства за системно налагане на идеята Птолемей и Александрия да бъдат архетипи за дейността на Преславския книжовен център. Право да отнасяме възникването на култа към Седмочислениците към такъв ранен период ни дава отсъствието на Константин Преславски от групата. При високото положение на Константин "ученикът на Методий" в книжовните и църковни среди в Преслав, при блестящата му поетична дарба и при документираната му преводаческа работа, той може да не бъде вписан в групата на Седмочислениците само при положение, че той е бил инициаторът и творецът на този култ.

Симеоновата културна програма вероятно е фиксирана в повече знаци, които още не сме оценили и дешифрирали. Но от книжовната практика безспорно са засвидетелствани многогранни критерии, в сравнение с Кирило-Методиевите. Текстологическият анализ на Йоан-Екзарховите книги (у Линда Садник, Айцетмюлер и докрай осмислен от Ернс Ханзак) изтъква характерното за стила му явление, наричано *литературна синонимия* - известните случаи от рода на "хвалити и славити" като съответствие на гр. ὁ μνηστῆρ или "род и естество" за гр. φύσις или "владика и господъ" за гр. δεσπότης и др. Ханзак не ги приема като реторична фигура, а като езиково явление "двоен превод на отделни думи от оригинала", резултатите от което е прието да се наричат "дублети", употреба предизвикана от прецизното съобразяване със схващането за същината на езика, когато се е налагало "гласежът" и "смисълът" да се отразяват поотделно. Той прецизира анализа на Пролога към "Небеса" и уточнява "НЕИСТЪИ ГЛАГОЛЪ" = нетъждествен по структура гласеж. т.е. ако някъде не съм превеждал етимологично достоверно, тъй като "смисълът" на думата, която ще намерите там, е - "ТОЖДЕМОЩЪНЪ" – ὁμ οδὶν ἀμος – „тъждествен". От тук произтича и двойното значение на "ИСТЪИ" на славянски: 1) истинен; 2) тъждествен.

На базата на неоплатонизма може да се обясни понякога шокиращото съвпадение на старославянските структури на думите и изреченията с латинските. Когато Дионисий Ареопagit говори на места за "смисъла на думите", той ги нарича δὴ νομῖς λεξέων. Йоан Екзарх поставя вместо δὴ νομῖς "сила" и вместо λεξέων "глаголъ", което по гласеж съответствува на терминологията на Августин, който говори за *vis verborum*, при което с λεξῖς. *Verbum* – глаголъ се има предвид материалната страна на езиковия знак, неговото звучене. Описаният налчин на превеждане представя развойна фаза, която може да се проследи във всички езици на европейската културна област: това е ХРИСТИЯНСКАТА ПРЕВОДАЧЕСКА ТЕХНИКА НА СРЕДНОВЕКОВИЕТО. В старобългарския език главен представител на това направление е Йоан Екзарх със своята школа. Краят на тази школа обуславя и края на гореспомената преводаческа техника в България (ако се изключат отделни случаи от по-късно време)". Подходът на Йоан Екзарх ще е станал (чрез неизвестни ни засега механизми) НЕОТМЕНЕН ЗА БАЛКАНСКАТА ТРАДИЦИЯ.

Не като изключение, а като следване, и то в многообразна пълнота, признаците на Екзарховите преводи се повтарят в преводаческото дело на Дякон Кореси (XVI в.) от старобългарски на румънски. В специалното си изследване върху „*опазената славянска лексика в преводите на Кореси* (Псалтир, Четвероевангелие и Казания) е предложено решението, че „*опазването на славянските думи не се дължи на липса на румънски съответници (както мнозина са склонни да го обясняват), а на възглед, че чрез тях се опазват скелетът и опорите на традиционната система*".

Опазените славянски думи са толкова единни по стил, че формират белега на химничния жанр. По този начин Кирило-Методиевата традиция на **ПРЪЛОЖЕНИЕ КЪНИГЪ** продължава да функционира на Балканите с все по-разширяващи се критерии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Симеон е владетел от нов тип, който иска да се обгради с образовано болярство и да издигне авторитета на българската столица. Определящо значение през Златния век е религиозното богослужение. **ПРЪЛОЖЕНИЕ КЪНИГЪ** попълва култово-богослужбения цикъл като целта е да се усвои християнството в пълнота. Преведени са съчиненията на Св. отци - Василий Мних, св. Йероним, Григорий Богослов.

Създавава се **300 томен корпус от книги**, дело най-вече на Йоан Екзарх и Константин Преславски. Този процес има непредполагаема страна – поражда се интерес към хуманитарните дялове. Така се раждат Симеоновите сборници, посветени на владетеля, поръчани и спонсорирани от него. Чрез тях се изгражда апология на царя – Симеон.

Изборникът, известен като Първи Симеонов сборник („Сбор от много отци“) съдържа 383 заглавия от над 25 автори, които имат разнообразен характер – исторически, медицински, природонаучни, библиографски, философски, теоложки, литературнотеоретически.

Чрез Симеоновите сборници хуманитарната образованост на Магнаурската школа става достойна на българския читател. Чрез тях България става трансмисия на византийската култура за всички други славяни.

През периода X–XVII век тези сборници обслужват хуманитарните знания. Славянската средновековна мисъл никога не надхвърля Симеоновата епоха - монолитна, оптимистична, граматична, хуманистична, епоха на културен подем. Чрез Симеоновите сборници България получава необходимата култура за равностоеен диалог с Византия и Рим.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Драгова, Н. Славянската църква на Кирил и Методий и нейните балкански традиции. – В: Балканският контекст на старобългарската писмена култура (VIII-XII век). С., 1992.

[2] Лечева, Г. Старобългарската писмена традиция. Русе. 2016 (под печат).

За контакти

Гл. ас. д-р Галина Лечева, Катедра по филологически науки, Филиал – Силистра към Русенския университет „Ангел Кънчев“ e-mail: GLEcheva@uni-ruse.bg